

УДК 376.091.214:159.922.76-056.49.004.14(045)

Железнякова Ю.В.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ СУБ'ЄКТИВНОГО ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ ЯК ЧИННИКА АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ТА ДОВЕДЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

Железнякова Ю.В. Впровадження програми психологічної корекції суб'єктивного почуття самотності як чинника адиктивної поведінки молодших підлітків та доведення її ефективності. У статті надані результати дослідження, які підтверджують припущення про наявність статистично значущих зв'язків між почуттям самотності і адиктивною поведінкою в ранньому підлітковому віці. Доведено, що адиктивна поведінка детермінується такими факторами, які, у свою чергу, є факторами почуття самотності, як соціальна безпорадність, відчуження, комунікативні бар'єри, поділ цінностей та інтересів. З метою надання допомоги практичним психологам по удосконаленню корекційної роботи з молодшими підлітками розроблена спеціальна програма «Психологічна корекція суб'єктивного почуття самотності як чинника адиктивної поведінки молодших підлітків», яка передбачає корекційну роботу з ними протягом року. Доведена ефективність програми експериментальним шляхом.

Ключові слова: самотність, підлітки, адикція, психологічна корекція, поведінка.

Железнякова Ю.В. Внедрение программы психологической коррекции субъективного чувства одиночества как фактора адиктивного поведения младших подростков и доказательство ее эффективности. В статье предоставлены результаты исследования, которые подтверждают предположение о наличии статистически значимых связей между чувством одиночества и адиктивным поведением в раннем подростковом возрасте. Доказано, что адиктивное поведение детерминруется такими факторами, которые, в свою очередь, являются факторами чувства одиночества, как социальная беспомощность, отчуждение, коммуникативные барьеры, разделение ценностей и интересов. С целью оказания помощи практическим психологам по совершенствованию коррекционной работы с младшими подростками разработана специальная программа «Психологическая коррекция субъективного чувства одиночества как фактора адиктивного поведения младших подростков», которая предусматривает коррекционную работу с ними в течение года. Доказана эффективность программы экспериментальным путем.

Ключевые слова: одиночество, подростки, адикция, психологическая коррекция, поведение.

Постановка проблеми. Комплексне вивчення суб'єктивного почуття самотності як фактору адиктивної поведінки стає актуальним у зв'язку зі зростанням за останні десятиліття кількості підлітків з адиктивною поведінкою. Незважаючи на те, що існує достатня кількість досліджень психічного розвитку підлітків, зокрема, особливостей розвитку їх емоційної сфери у ранньому підлітковому віці, особливості прояву у них почуття самотності вивчені недостатньо. Однією з важливих проблем корекційно-виховної діяльності є спрямованість на унеможливлення почуття самотності і його негативного впливу на поведінку молодших підлітків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних дослідженнях з проблеми самотності цей стан розглядається як ресурс розвитку особистості, а також як детермінанта деформування особистості, яка уповільнює входження підлітка в широкий контекст соціальних відносин і ускладнює його успішну інтеграцію у соціум (О. Б. Долгінова, В. С. Кон [6], А. Р. Наумова, Н. Перешината ін.). І. Буянов, Л. Гримак [4], А. Гоголева [3] доводять, що коли підліток втрачає впевненість і почуття безпеки, у нього зароджується почуття тривоги. Почуття тривоги і невпевненості спричиняють суб'єктивне почуття самотності як негативний стан для підлітка, який часто призводить до адиктивної поведінки, зростання якої в останні роки відмічають у своїх дослідженнях вчені: Є. Бахадова [1], С. Березін [2], К. Лисицький, В. Васильєв, Є. Калмикова [5] та ін., що доводить необхідність корекції суб'єктивного почуття самотності у молодшому підлітковому віці засобами створення психолого-педагогічної системи корекційних заходів.

Мета статті. Розкрити сутність програми психологічної корекції суб'єктивного почуття самотності як чинника адиктивної поведінки молодших підлітків, доведення її ефективності та шляхи впровадження.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Програма «Психологічна корекція суб'єктивного почуття самотності як чинника адиктивної поведінки молодших підлітків» впроваджувалась протягом навчального року в середніх освітніх школах (м. Запоріжжя, м. Мелітополь). За цей період з перервами: 1 раз на 2 тижні. Перерви між заняттями зроблені з метою закріплення тих вправ, які підлітки виконували під час занять в різних навчальних і позанавчальних ситуаціях. Після кожного блоку занять проведено повторне діагностування у експериментальних групах.

Діагностика проводилась за допомогою методики Д. Рассела і М. Фергюсона для визначення рівня суб'єктивного почуття самотності і методики Р. Лозової для визначення рівня адитивності поведінки у підлітків з почуттям самотності. У контрольній групі діагностика проведена на початку і в кінці навчального року. Результати діагностування представлені в таблиці 1.

Динаміка показників суб'єктивного почуття самотності та адиктивної поведінки підлітків з почуттям самотності в експериментальній і контрольній групах

Критерії	Рівні	До експериментальної роботи	Динаміка показників в експериментальній групі			Контрольна група в кінці навчального року (%)
			Через два місяці (%)	Через 6 місяців (%)	В кінці навчального року (%)	
Суб'єктивне почуття самотності	Високий	8,5	5	3	3	8
	Середній	51	45	32	20	45
	Низький	40,5	50	65	77	47
Адиктивність поведінки підлітків з почуттям самотності	Високий	23	23	21	15,5	26
	Середній	73	73	64	47	36
	Низький	4	4	15	37,5	38

Дані таблиці 1 засвідчили, що впровадження розробленої нами програми забезпечила зниження у молодших підлітків суб'єктивного почуття самотності. Високий рівень суб'єктивного почуття самотності у підлітків знижувався по мірі впровадження програми таким чином: до впровадження програми він становив 8,5 %, через 2 місяці – 5%, через 6 місяців – 3%, на кінець навчального року становив 3% .

Середній рівень суб'єктивного почуття самотності молодших підлітків теж знижувався: на початку експерименту цей показник становив 51%, через два місяці знизився до 45%, через 6 місяців становив 32%, а на кінець навчального року становив 20% від усіх учасників експерименту.

Низький рівень і відсутність суб'єктивного почуття самотності показали: до експерименту – 40,5% підлітків, через два місяці цей показник становив 50%, через 6 місяців цей показник підвищився до 65%, а на кінець навчального року становив 77% підлітків. Це свідчить про те, що системна, послідовна, детально продумана робота, спрямована на корекцію і одночасно профілактику для тих підлітків, у яких ще не виникло почуття самотності, дає свої позитивні результати.

Показники адиктивності поведінки молодших підлітків з суб'єктивним почуттям самотності теж має тенденцію до зниження. Високий рівень адиктивної поведінки до експерименту зафіксовано у 23% підлітків; через 2 місяці цей показник не змінився, а це означає, що процес зниження адиктивної поведінки протікає повільніше, ніж зняття суб'єктивного почуття самотності. Через 6 місяців адиктивність почала зменшуватись, але повільно – усього на 2%. На кінець навчального року підлітків з високим рівнем адиктивної поведінки залишилось 15,5%. В цілому за навчальний рік цей показник знизився із 23% до 15,5%, що становить 7,5%.

Середній рівень адиктивної поведінки змінювався теж не дуже швидко: до експерименту становив 73%, через 2 місяці не змінився і становив 73%, через 6 місяців зменшився до 64%, на кінець навчального року становив 47%. В цілому зниження кількості підлітків з середнім рівнем адиктивності зменшилось із 73% до 47%, тобто на 26%.

Низький рівень і відсутність адиктивної поведінки засвідчили: до експерименту 4% підлітків, через 2 місяці – 4%, через 6 місяців 15%, на кінець навчального року 37%.

Таким чином, впровадження програми продемонструвало, що плідна робота, спрямована на подолання суб'єктивного почуття самотності молодших підлітків, автоматично сприяє зниженню адиктивної поведінки молодших підлітків. Крім цього, залучення в експериментальну роботу усіх молодших підлітків класу, а не тільки тих, хто засвідчив наявність суб'єктивного почуття самотності є профілактичним засобом уникнення такого почуття у інших підлітків, а, отже, і схильності до адиктивної поведінки.

Той факт, що молодших підлітків з адиктивною поведінкою більше, ніж тих, у кого має місце суб'єктивне почуття самотності, свідчить про те, що є й інші причини, які провокують виникнення схильності і прояву адиктивної поведінки у молодшому підлітковому віці, але це вже тема окремого дослідження.

Для виявлення кореляційного зв'язку суб'єктивного почуття самотності і адиктивної поведінки молодших підлітків проведена статистична обробка даних за допомогою факторного аналізу даних, одержаних за 6 факторами суб'єктивного почуття самотності, такими як: соціальна безпорадність; покинутість (відчуженість); почуття «належності»; комунікативні бар'єри; відсутність емоційно-близких стосунків; відсутність поділу цінностей та інтересів.

Показники коефіцієнтів кореляції між факторами суб'єктивного почуття самотності і адиктивною поведінкою визначались за коефіцієнтами кореляції Спірмена, які представлені в таблиці 2.

Зв'язок між факторами суб'єктивного почуття самотності та адиктивною поведінкою

№	Фактори суб'єктивного почуття самотності молодших підлітків	Адиктивна поведінка
1	Соціальна безпорадність	0,103** 0,008
2	Відчуження	0,250** 0,0001
3	Почуття приналежності	-0,066 0,094
4	Комунікативні бар'єри	0,214** 0,0001
5	Відсутність емоційно-близьких стосунків	-0,063 0,105
6	Відсутність поділу цінностей та інтересів	0,139** 0,0001

Примітка: * - зв'язок значущий на рівні $p \leq 0,05$;

** - зв'язок значущий на рівні $p \leq 0,01$.

Як видно з таблиці 2, кореляції між адиктивною поведінкою і 6 чинниками суб'єктивного почуття самотності свідчать, що значущими виявилися чинники соціальної безпорадності, відчуження, комунікативних бар'єрів, відсутність поділу цінностей та інтересів. Фактори почуття приналежності і емоційно-близьких відносин не корелюють з адиктивною поведінкою.

Найбільш щільний статистично значущий позитивний кореляційний взаємозв'язок є між фактором відчуження і адиктивною поведінкою ($r=0,250$, при $p \leq 0,01$). Відчуження підлітка як у відносинах зі своїми однолітками, так і з своїми батьками, тягне за собою порушення соціальних і психологічних зв'язків, погіршення або навіть розрив відносин підлітка зі значущими для нього людьми. Так як в підлітковому віці встановлення нових соціальних контактів, входження в новий колектив проходить досить важко, то розрив старих зв'язків призводить до соціальної депривації підлітка.

Також нам цікавим видається той факт, що ні відсутність емоційно-близьких відносин, ні почуття приналежності до якої-небудь групи не має кореляції з адиктивною поведінкою, на тлі значущої кореляції з фактором відчуження. Можливо, це пов'язано з тим, що підліток під виглядом соціально-схвалюваних дій реалізує властиві цьому віку агресивні тенденції по відношенню до однолітків і батьків. Така конвенційно-нормативна поведінка супроводжується, з одного боку, відкритим бажанням підлітка отримати схвалення в тих випадках, коли його поведінка відповідає прийнятним у культурі нормам, але виконуються формально, а, з іншого боку, відрізняється відчуженням від потреб і переживань інших індивідів і надання їм допомоги [6]. Можна припустити, що у адиктивів не сформовані в процесі онтогенезу потреби у встановленні близьких емоційних зв'язків. У залежності від того, наскільки травматичним був ранній психологічний розвиток особистості, близькі емоційні стосунки можуть поставати загрозливими щодо збереження цілісності особистості підлітка. Але так як потреба в емоційному спілкуванні зберігається, то вона проектується на предмети, предметні сурогати і активності, тобто формується адиктивний патерн поведінки.

Другий найбільш щільний позитивний статистично значущий кореляційний зв'язок визначився між комунікативними бар'єрами і адиктивною поведінкою ($r=0,214$ при $p \leq 0,01$). Досить часто в підлітковому віці спілкування набуває деструктивної форми через відсутність взаєморозуміння. Причинами труднощів спілкування можуть виступати індивідуально-психологічні особливості спілкування, які включають в себе інтелектуальні, вольові, особистісні чинники. Мало розвинені комунікативні навички підлітка заважають йому не допускати появу деструктивних відносин або переводити відносини з деструктивних в конструктивні. Поява нерозуміння у відносинах призводить до підвищення рівня тривожності і агресивності, що, у свою чергу, може призвести до соціальної ізоляції. Так само можливий варіант того, що підліток не навчений конструктивній взаємодії з іншими людьми, так як в його родині переважали деструктивні комунікативні способи взаємодії. Але і в першому, і в другому випадку у підлітка виникає дефіцит спілкування, і він реалізує потребу в спілкуванні через адикцію.

Був виявлений щільний позитивний кореляційний взаємозв'язок між поділом цінностей, інтересів і адиктивною поведінкою ($r=0,139$, при $p \leq 0,01$). Байдужість до внутрішнього світу підлітка, поділу його інтересів виводить підлітка з того соціуму, в якому він існує. Те, що цікаво йому, не цікаво і не важливо більше нікому. І як наслідок, можуть встановлюватися емоційні зв'язки не з людьми, а з неживими предметами чи явищами.

У ході дослідження був виявлений щільний статистично значущий позитивний кореляційний взаємозв'язок між соціальною безпорадністю і адиктивною поведінкою ($r=0,103$, при $p \leq 0,01$). Це можна пояснити тим, що нерозуміння правил вибудовування відносин у соціумі вносить додатковий елемент у

тривожний стан, який притаманний адиктам. Психологічне, соціальне дозрівання в підлітковому віці характеризується осмисленням підлітком себе і своєї належності до суспільства, ступенем вираженості прав і обов'язків, ступенем оволодіння світом соціальних речей і відносин, насиченістю дальніх і ближніх зв'язків, їх диференціацією.

Для більш глибокого аналізу взаємозв'язку почуття самотності і адиктивної поведінки підлітків нами був проведений кореляційний аналіз між факторами суб'єктивного почуття самотності і твердженнями адиктивної поведінки, які були обрані з опитувальника Г. Лозової (Таблиця 3).

Таблиця 3

Показники коефіцієнтів кореляції Спірмана між факторами суб'єктивного почуття самотності і твердженнями відносно адиктивної поведінки (за опитувальником Г. Лозової)

Фактори	Мені важко боротися зі своїми звичками	Я вважаю, що кожна людина від чогось залежна	Звичка – друга натура, і позбавлятися від неї нерозумно	Людина – істота слабка, треба бути терплячим до її шкідливих звичок	Нерозумно намагатися показати свою силу волі і відмовитися від різних радощів життя
Соціальна безпорадність	0,026 0,507	-,344** 0,0001	0,204** 0,0001	-0,037 0,340	0,329** 0,0001
Відчуження	0,207** 0,0001	0,102** 0,009	-0,006 0,888	-0,008 0,841	0,223** 0,0001
Почуття приналежності	0,026 0,501	0,091* 0,020	-0,088* 0,024	0,058 0,142	-0,266** 0,0001
Комунікативні бар'єри	0,260** 0,0001	-0,012 0,762	0,024 0,542	-0,024 0,537	0,148** 0,0001
Відсутність емоційно близьких стосунків	-0,057 0,143	0,007 0,852	0,133** 0,001	0,013 0,744	-0,185** 0,0001
Поділ цінностей та інтересів	-0,041 0,298	0,048 0,218	0,166** 0,0001	0,048 0,225	-0,007 0,864

Примітка: * - зв'язок значущий на рівні $p \leq 0,05$;

** - зв'язок значущий на рівні $p \leq 0,01$.

У результаті кореляційного аналізу був виявлений найбільш статистично значущий негативний зв'язок між твердженням «Я вважаю, що кожна людина від чогось залежна» і фактором «Соціальної безпорадності» ($r = -0,344$, при $p \leq 0,0001$). Це можна пояснити тим, що підліток, котрий вважає, що ніхто не від чого і не від кого не є залежним (кожен сам по собі), стає соціально безпорадним. Такий стан речей ускладнює встановлення емоційних зв'язків. І, навпаки, люди, які мають залежності, більш зрозумілі, з ними легше встановлювати контакти.

Був встановлений статистично значущий кореляційний зв'язок між твердженням «Нерозумно намагатися показати свою силу волі і відмовитися від різних радощів життя» і фактором «Соціальної безпорадності» ($r = 0,329$, при $p \leq 0,0001$). Орієнтування підлітка на отримання різних радощів життя робить його егоїстичним та орієнтованим на себе. Якщо фокус уваги спрямований більше на задоволення своїх потреб, то цілком закономірно виникає соціальна безпорадність, бо орієнтування у соціумі потребує на пряму фокуса уваги на інших людей.

У ході дослідження був виявлений щільний статистично значущий негативний кореляційний взаємозв'язок між твердженням «Нерозумно намагатися показати свою силу волі і відмовитися від різних радощів життя» і фактором «Почуття належності» ($r = -0,266$, при $p \leq 0,0001$). Якщо підліток відмовляється від притаманних його віку радощів життя, він тим самим обмежує число груп, до яких він міг би себе віднести.

Також був виявлений статистично значущий негативний кореляційний зв'язок між твердженням «Мені важко боротися зі своїми звичками» і фактором «Комунікативні бар'єри» ($r = 0,260$, при $p \leq 0,0001$). Можливо, боротьба зі своїми звичками стає причиною виникнення комунікативних бар'єрів тому, що підліток намагається побороти звичку самостійно. Цей факт, на нашу думку, підлягає більш детальному дослідженню.

У результаті кореляційного аналізу був виявлений статистично значущий зв'язок між твердженням «Нерозумно намагатися показати свою силу волі і відмовитися від різних радощів життя» і фактором «Відчуження» ($r=0,223$, при $p \leq 0,0001$). Цей зв'язок дещо схожий на зв'язок між твердженням «Нерозумно намагатися показати свою силу волі і відмовитися від різних радощів життя» і фактором «Соціальної безпорадності». Фокусування уваги на здобутті різних радощів життя, природно, загострює ще більше фокус уваги підлітка на самому собі, що, у свою чергу, може стати причиною руйнування його стосунків з іншими людьми. Також, можливо, значущу роль відіграє і сама сила волі, можливість відмови від чогось приємного для досягнення більш великої мети.

Слабохарактерна людина рідко приймається іншими людьми позитивно, тому вона частіше за інших стикається з відчуженням. Про це також свідчить значущий зв'язок між нездатністю боротися зі своїми звичками і фактором почуття самотності «Комунікативні бар'єри» ($r=0,260$, при $p \leq 0,0001$) та статистично значущий негативний кореляційний зв'язок між твердженням «Нерозумно намагатися показати свою силу волі і відмовитися від різних радощів життя» з фактором «Відсутність емоційно близьких стосунків» ($r=-0,185$, при $p \leq 0,0001$).

Був встановлений статистично значущий кореляційний зв'язок між твердженням «Мені важко боротися зі своїми звичками» і фактором «Відчуження» ($r=0,207$, при $p \leq 0,0001$). Якщо важко боротися зі своїми звичками, то це говорить про деяку ригідність характеру та низький рівень соціальної адаптації, а це може стати факторами відчуження.

У ході дослідження був виявлений щільний статистично значущий кореляційний взаємозв'язок між твердженням «Звичка – друга натура, і позбавлятися від неї нерозумно» і фактором «Соціальна безпорадність» ($r=0,204$, при $p \leq 0,0001$). Якщо підліток не вважає за потрібне змінювати деякі свої звички, відповідати адекватним вимогам суспільства, в якому він існує, то це може свідчити про нерозвинений емоційний інтелект. Саме емоційний інтелект допомагає орієнтуватися в соціальних відносинах, вибудовувати емоційно близькі стосунки. Нерозвинений емоційний інтелект призводить не тільки до психологічної ригідності, але й до соціальної. Такому підлітку важко вибудовувати або знаходитись в близьких стосунках. Про це також свідчить встановлений статистично значущий зв'язок між твердженням «Звичка – друга натура, і позбавлятися від неї нерозумно» і фактором почуття самотності «Відсутність емоційно-близьких стосунків» ($r=0,133$, при $p \leq 0,0001$).

Також був виявлений статистично значущий кореляційний зв'язок між твердженням «Звичка – друга натура, і позбавлятися від неї нерозумно» і фактором почуття самотності «Поділ цінностей та інтересів» ($r=0,166$, при $p \leq 0,0001$).

Такий зв'язок вказує на те, що звички можуть організовувати підлітків у групи, де певна звичка буде загальною рисою особистості кожного підлітка, який належить до такої групи. Але, з іншої сторони, для підлітка такий фактор як звичка може стати на заваді входження до групи. Про це свідчить виявлений статистично значущий негативний кореляційний зв'язок між твердженням «Звичка – друга натура, і позбавлятися від неї нерозумно» і фактором почуття самотності «Почуття приналежності» ($r=-0,088$, при $p \leq 0,024$).

Підлітки згодні з тим, що зі звичками треба боротися. Про це свідчить той факт, що твердження «Людина – істота слабка, треба бути терплячим до її шкідливих звичок» не набув ні одного статистично значущого кореляційного зв'язку.

Взагалі, звичка, як психологічний феномен, підлягає більш детальному дослідженню в рамках проблематики почуття самотності і адиктивної поведінки підлітків, бо з 14 статистично значущих кореляційних зв'язків 6 зв'язків пов'язані з твердженнями про звички.

Твердження «Я вважаю, що кожна людина від чогось залежна» має статистично значущий кореляційний зв'язок з двома протилежними факторами почуття самотності: «Відчуження» ($r=0,102$, при $p \leq 0,009$), «Почуття приналежності» ($r=0,091$, при $p \leq 0,020$). Такий суперечливий зв'язок свідчить про те, що залежність, з одного боку, може об'єднувати підлітків за видом адикції, з іншого боку, якщо та чи інша залежність не знаходить відгуку у підлітка, стати механізмом відчуження.

Таким чином, результати дослідження підтверджують наше припущення про наявність статистично значущих зв'язків між почуттям самотності і адиктивною поведінкою в ранньому підлітковому віці.

Також було доведено, що адиктивна поведінка детермінується такими факторами почуття самотності, як: соціальна безпорадність, відчуження, комунікативні бар'єри, відсутність поділу цінностей та інтересів.

Такий зв'язок може вказувати на те, що в ранньому підлітковому віці невміння встановлювати як емоційно-близькі стосунки, так і соціальні (усі фактори так чи інакше пов'язані з уміннями встановлювати стосунки), стає причиною виникнення адиктивних патернів поведінки.

Будь-яка залежність може замінити вміння встановлювати стосунки. Цей факт також був підтверджений статистично значущим кореляційним зв'язком між твердженням «Звичка – друга натура, і позбавлятися від неї нерозумно» і фактором почуття самотності «Поділ цінностей та інтересів» ($r=0,166$, при $p \leq 0,0001$).

Підліток, який переживає почуття самотності, скоріш за все, буде встановлювати соціальні контакти за допомогою адикції. Залежність стає об'єднуючим фактором для спілкування.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Доведено, що адиктивна поведінка детермінується найбільшою мірою такими факторами суб'єктивного почуття самотності, як: соціальна безпорадність, відчуження, комунікативні бар'єри, відсутність поділу цінностей та інтересів. Таким чином, адиктивна поведінка допомагає штучно уникнути почуття самотності, але не може компенсувати або замінити емоційно-близькі стосунки. Неможливість прояву емоцій знову повертає підлітка до почуття самотності, але воно сильніше, ніж на початку таких відносин, і призводить до ще більшого обмеження можливості досягнення близькості. Тому ці фактори слід враховувати у навчально-виховному процесі в першу чергу.

Впроваджувана програма довела свою ефективність тим, що вище названі фактори були враховані, проведена відповідна робота і недоліки, які були виявлені на початку експериментальної роботи, під кінець навчального року зникли або звелись до мінімуму. Це свідчить про те, що відповідальна, науково обгрунтована практична робота з молодшими підлітками в умовах шкільного життя здатна подолати в учнів суб'єктивне почуття самотності, тим самим унеможливити розвиток схильності до адиктивної поведінки, бо вони набувають досвіду конструктивної поведінки не тільки в школі.

Отже, експериментальним шляхом доведено, що суб'єктивне почуття самотності та розвиток адиктивної поведінки у молодшому підлітковому віці можна подолати.

Список використаних джерел

1. Бахадова Е. В. Неблагополучная сім'я как фактор формирования девиантного поведения детей / Е. В. Бахадова // Вопросы психологии. – 2009. – № 1. – С. 88–93.
2. Березин С. В. Профилактика наркотизма: теория и практика // С. В. Березин, К. С. Лисецкий. – Самара : Перспектива, 2005. – 272 с.
3. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика / А. В. Глаголева. – Москва : МОДЭК, 2003. – 211 с.
4. Гримак Л. П. Грядущий век – век одиночества; к проблеме Интернета / Л. П. Гримак // Мир психологии. – 2000. – № 2. – С. 86–87.
5. Калмыкова Е. З. Роль типа привязанности в генезе аддиктивного поведения / Е. З. Калмыкова // Психологический журнал. – 2006. – № 6. – Т. 27. – С. 16–25; – 2007. – № 1. – Т. 8. – С. 48–62.
6. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. – Москва: Просвещение, 1989. – 254 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bahadova E. V. Neblagopoluchnaja sem'ja kak faktor formirovanij adeviantnogo povedenija detej / E. V. Bahadova // Voprosy psihologii. – 2009. – № 1. – S. 88–93.
2. Berezin S. V. Profilaktika narkotizma: teorija i praktika // S. V. Berezin, K. S. Liseckij. – Samara : Perspektiva, 2005. – 272 s.
3. Gogoleva A. V. Addiktivnoe povedenie i ego profilaktika / A. V. Glagoleva. – Moskva : MODJeK, 2003. – 211 s.
4. Grimak L. P. Grjadushhij vek – vek odinochestva; k probleme Interneta / L. P. Grimak // Mir psihologii. – 2000. – № 2. – S. 86–87.
5. Kalmykova E. Z. Rol' tipa privjazannosti v geneze addiktivnogo povedenija / E. Z. Kalmykova // Psihologicheskij zhurnal. – 2006. – № 6. – T. 27. – S. 16–25; – 2007. – № 1. – T. 8. – S. 48–62.
6. Kon I. S. Psihologija rannej junosti / I. S. Kon. – Moskva: Prosveshhenie, 1989. – 254 s.

Zhelezniakova, Yuliia V. Implementation of the 'Psychological Treatment of Subjective Feeling of Loneliness As a Factor in Addictive Behaviors of Younger Teenagers' Program and its effectiveness. The author presents research results that confirm the assumption of the presence of statistically significant relationships between loneliness and addictive behaviors in early adolescence. It was found that in early adolescence the inability to establish emotional and social contacts (all factors in a way associated with the ability to build relations) was a cause of addictive behavioral patterns. The author experimentally proved the possibility of overcoming the subjective feelings of loneliness and preventing the development of addictive behaviors in younger teens. Addictive behaviors as well as the feelings of loneliness were shown to be determined by such factors as social helplessness, alienation, communication barriers, inadequate values and interests, which were taken into account when designing the Program. After being tested and improved, the Program showed its effectiveness in secondary schools. This suggests that responsible and scientifically based practical work with younger teenagers in schools can help overcome their subjective feelings of loneliness, thus preventing the development of their addictive behaviors. In order to make school psychologists' work with younger adolescents more effective, the author recommends the 'Psychological Treatment of Subjective Feeling of Loneliness as a Factor in Addictive Behaviors of Younger Teenagers' Program that proved effective in the experiment.

Keywords: loneliness, adolescents, addiction, intervention, behavior.

Відомості про автора

Железнякова Юлія Володимирівна, аспірант, старший викладач Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна.

Zhelezniakova, Yu. V., PhD student, senior lecturer, Classic Private University, Zaporizhzhya, Ukraine.
E-mail: jk99799@yandex.ru